

Hendi Péter

Lukáts János: Szerelmem, Kelet-Berlin

A Szerelmem, Kelet-Berlin szerzője aligha lepődik meg azon, ha néhány olvasójának figyelme a mű címe és első mondatának elolvasása között elkalandozik kicsit a kezében tartott könyv tárgyától. Ennek oka Alain Resnais Cannes-ban 1959-ben bemutatott *Szerelmem, Hirosima* című filmje. Mi a kapcsolat Kelet-Berlin és Hirosima között? Van bennük valami közös? Talán az az áthatolhatatlan fal, amely a jó szándékú látogatót elválasztja a tragédiát megélt, annak következményeit évtizedek múltán is mindennap viselő „bennszülöttektől". Semmit nem láttál Hirosimából, mondja újra meg újra, talán vigaszként a film elején két, egymást simogató meztelen test egyike a másiknak – a japán építész a francia színésznőnek, aki egy háborúellenes reklámfilm forgatására utazott Hirosimába.

Lukáts János 1981-ben a legvidámabb barakkból érkezett a legfegyelmezettebb barakkba, hogy két évig a Humboldt Egyetem magyar nyelvű lektora legyen. Az egyetem mellett a Berlini Népfőiskolán is tanított, valamint részt vett a Magyar Kultúra Háza életében is. Belülről láthatta tehát és összehasonlíthatta hazájával a világháború után fogant és az azóta megszűnt Kelet-Németországot. A két év tapasztalatait, élményeit először 1983ban, másodszor 1989 novemberében *nem írta meg*. A még nem és a már nem okai a két évszámból is következnek. A téma azonban nem hagyta magát *nem megírni*, minek folytán 38 év múltán megszületett a *Szerelmem, Kelet-Berlin*. Érzelem legyen a talpán, amely ennyi idővel tud dacolni. A szerző bizonyára maga is számot vetett ezzel: a két berlini év eseményeinek szabatos, tanári leírása inkább szól az értelem, mint az érzelem nyelvén. Ez persze nem jelenti azt, hogy maga a könyv ne lenne érdekes.

Ez ám a karrier! – gondolhatja a szarkasztikus olvasó, amikor „meglátja" a tizenhét emeletes toronyházak egyikének szinte legtetején a húsz négyzetméteres garzonlakást, ahová a tanszékvezető docensnő megérkezése napján – taxi híján – felkapván a két százkilós bőrönd egyikét, gyalogosan és gyorsvasúton lakhelyére kísérte a lektor urat. Maga az író a szarkazmust nem sarkallja, éppen csak tárgyilagosan elmondja a tényeket. Attól viszont, az olvasón túl, már a szerző is megretten, amikor a

magyar lektor a kötelező rendőrségi bejelentkezését elvégzendő, tévedésből a hírhedt STAZI kafkai víziót idéző föld alatti kulisszái között találja magát. Onnan kijönni, bizony, nem volt mindenki számára egyszerű.

Ahhoz, hogy az ember otthon érezze magát egy idegen országban, s mi több, meg is szeresse azt, jó szokásokra és persze olykor-olykor a munka és szerelem közlekedőedényeire is szükség van.

A jó szokásokkal nincsen baj. A lektor úgy kezdi napjait, hogy körülnéz a Friedrichfelde-beli „magaslesről". A Hoppengarten fölött kel fel a nap, ismerősek a tájak, tudja, mi hol van, el is kirándulgat oda, úgy eszi a *bratwurst*-ot, a Linden Corsóban úgy issza sörét, mint aki Berlinben született. Mindennap megveszi a Berliner Zeitung esti kiadását, amit utcán és metrón, enyhén szólva, nem rejt el senki szeme elől. Tanítványaival jó a viszonya, bemutatásra kerülnek a jeles kollégák, köztük a Tolna megyei sváb család gyermeke, dr. Paul Kárpáty, akinek a háborút követően kellet elhagynia az ősei választotta hazát. A lektor hozzá „menekül", amikor tanítványainak semmit nem mond Szabó István *Mefisztő*ja, vagy a tanfelügyelő felhúzza a szemöldökét, mert a magyar lektor az NDK-beli *Neueste Nachrichten* helyett a nyugati adókon elhangzó *Tagesschau* tévéadást említi hallgatóinak. Dr. Kárpáty jó kolléga és jó honfitárs: nem nevet az újonnan érkezett lektoron, nem oktatja ki fölényesen, de azt azért megsúgja neki, hogy a tanítványok a magyar nyelvet nem Arany János kedvéért tanulják, hanem azért, hogy a postai titok megsértésével néhaněha egy-egy Magyarországról érkező levél tartalmáról értesítsék a hatóságot. Maradjunk a realitás és megértés talaján, hiszen a szóban forgó időben, politikai rendszer tekintetében, még ugyanazon a hajón ültek a budapestiek és a kelet-berliniek.

A népfőiskola hallgatói új színt jelentenek a palettán. Tanár és tanítvány kapcsolata mintha közvetlenebb, barátibb lenne. Értesülünk néhány személy megrázó vagy elgondolkodtató életútjáról. A félárvának született özvegy Rosival fel- és lejár az élet szerencsekereke. Boldog feleség, három gyerekkel a karibi operaénekes oldalán, míg a férjét meg nem gyilkolják az elhagyott szülőhazában. Aztán egy műkereskedő *braver, junger Man* NyugatBerlinből, aki átvinné magához Rosit *odaátra*. Helyette sokkoló hír az újság bűnügyi rovatában: álműkereskedő… a felforgatás szándékával… éveken keresztül, na de… az NDK népi rendőrsége. A gyermeklány Elfride apját, a nevét kimondani sem szabad, Königsberg főpályaudvarának állomásfőnökét minden bizonnyal agyonlőtték a várost elfoglaló szovjetek. Az özvegyet internálták, a kislányból pedig valahol a Kaszpi-tenger melletti táborban képeznek az anyanyelvét szinte teljesen elfelejtő szovjet pionírt, akinek „szüleit megölték a német

fasiszták". Tíz év után kerül haza az első szocialista német államba. Ki vethetné szemére „példás magaviseletét", minek hála, egy napon a megölt édesanya is előkerült egy munkatáborból. Aztán ott van Karola esete, aki azért tanul magyarul, hogy gyerekeivel az apanyelvükön beszélhessen, mert a férje, aki Borsodból szakmát tanulni jött „Keletnémetbe", olyannyira német lett, hogy többé egy szót sem szól magyarul.

A magaslesről jól látható, amint két lökhajtásos vadászgép rémítő hangerővel sólyomként üldöz egy Lengyelországból érkező motoros sportrepülőt, amely valami csoda folytán mégiscsak átjut a veszélyes keletnémet tengeren, majd leszáll egy szigeten, amelynek Nyugat-Berlin a neve. A hírt természetesen nem hozza a Berliner Zeitung. A nemzeti ünnep estéjén Brezsnyev elvtárs halálának információs vákuumában megfagy a levegő a berlini hársak alatt. Az olvasó, kinek érkezése van a témára, nem csalódik. Túl a Tanulmányi Osztály felülről irányított „termelési értekezletén", vagy azon, hogy a végzős hallgatók egyike nem hiszi el a lektornak, aki véletlenül éppen Victor Klemperer *A Harmadik Birodalom nyelve* című művét fordítja magyarra, hogy ami nekik Mutter, az nekünk édesanya – Lukáts János *Szerelmem, Kelet-Berlin* című könyvében az olvasó szinte mindent megtalál, kivéve a szerelmet, ami azonban sokféle lehet. Tárgya általában egy nő vagy férfi, de lehet egy ország is, vagy egy város, amelynek egyik felét évtizedekkel korábban levágta egy békeszerződés. Az alanyi oldal valódi voltát azonban leggyakrabban nem a puszta tények, hanem az érzések hitelesítik. Persze, az is lehet, hogy a szerző az olvasóiban felkelteni szándékolt érzésekre utazott. Van-e olyan irodalmi mű, amelyhez az olvasónak semmit nem kell önmagából hozzáadnia?

„A két berlini év életemnek talán legemlékezetesebb ideje volt", írja a szerző védő- és vádbeszédének befejező részében. A recenzens elhiszi, hogy ez igaz, mert azt is tudja, hogy 1989 novemberében, amikor a Kossuth Rádió hullámain elhangzott a nem teljesen váratlan, mégis majdnem hihetetlen hír, Lukáts János a Keleti pályaudvaron azon nyomban vonatra szállt tinédzser lányával, hogy eltöltsön vele egy napot Berlinben.

Lukáts János: Szerelmem, Kelet-Berlin
Hungarovox, 2019

Megjelent: Kortárs, 64. évf. 4. sz. (2020)